

LA ORGANIZACIÓN DE LA TIERRA EN TEBERGA

Xosé Lluis García Arias¹

EL CONCEYU

Teberga ye ún de los 78 conceyos que s'inxeren na unidá territorial y humana que conocemos col nome de Principáu d'Asturies. El conceyu de Teberga estrémase en 13 parroquies, conceutu importante, como se persabe, na alministración eclesiástica pero tamién na civil darréu qu'articula la organización y aprovechamientu del territoriu.² La parroquia pue formala namái un *pueblu* o nuedu de población (asina la de La Focéicha) o dos (como la de San Salvador qu'inxerta los de San Salvador y Fresnéu) o dellos (como ye'l casu

¹ A esti tema dediqué-y un llargu capítulu de la mio tesis doctoral asoleyáu como «De toponimia tebergana (V): Organización del espacio agrario» en *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos* 105-106 (1982).

² Asina, por exemplu, nel sieglu XIV nel arciprestalgu de Teberga inxérense una riestra de parroquies non toes elles teberganes: «Santa María de Villanueva», «Santa María de Nuzeda» (con tres beneficios simples, ún d'ellos anexu al arcedianalgu de Grau), «San Iohán de Valdesantianes» (colos anexos de «San Miguel de Campiello» y cola ilesia de «San Juan de Viescas»), «San Miguel de la Plaça», «Santo Tomás de Rie-llo», «Santo Millano de Taja», «Santa María de Carrea», «San Justo de Páramo», «Santa María de Pando», «Santa María de Conna», «Santa María de Tameza», «San Cosme de Tolinas», «San Salvador de Alesga», «Santa Olalla de Torze», «San Pedro de Villamayor». (Cf. «Inventario de parroquias elaborado por orden del obispo de Oviedo D. Gutierrez de Toledo (1385-86). Libro Becerro, f. 302 r-440 v»; en Francisco Javier Fernández Conde *La Iglesia de Asturias en la Baja Edad Media*. Uviéu, Idea, 1987. pp. 177-179.)

de la mayoría). A vegaes un pueblu pue inxerise en dos parroquies distintas como-y pasa a Berrueñu que, en parte pertenez a la de Carrea y en parte a la de Riel.lu.³ Cada pueblu o *l.lugar* tien un conxuntu de cases agrupaes; a vegaes eses cases puen formar grupos secundarios daqué estremaos dentro del pueblu; a caún d'estos grupos llámenlu *barriu*. El pueblu de Carrea, por exemplu, tien los barrios de La Caleicha, La Quintana, El Traveséu, La Carrezal y Uril.leiru, esti últimu enforma alloñáu. Caúna de les cases habitades ye *un vecín* anque esti términu, *vecín*, tamién s'emplega n'otros contestos pa referise a caúna de les persones que vive en pueblu. Tamién ye posible alcontrar ensin formar pueblu unidaes de población aisllaes per equí y per allá, ye lo que se llama una *casería* que, polo xeneral, considérase perteneciente a un pueblu de la parroquia anque, col tiempu, siempre pue dar llugar a la formación de nuevos barrios o, mesmamente, pueblos. Una casería por exemplu foi la de San Xuan, na parroquia de Riel.lu, o la de La Mata, en Berrueñu, parroquia de Carrea. La pallabra *casería*, de toes maneres, tamién significa propiedá d'un vecín del pueblu que compriende la casa y pertenencies de la mesma colos sos antoxanos o antoxana, como finques, animales, edificios. La parroquia non siempre funciona como unidá alministrativa civil; asina, por exemplu, el pueblu de Monteciel.lu, inxeríu na parroquia de Riel.lu, participa de los pastos comunes colos pueblos de la parroquia de Carrea. Anque la parroquia ye un ente alministrativu real nun asume toles reglamentaciones del so territoriu darréu que dexa a cada pueblu, ente otro por razones xeográfiques, la organización de los aspectos particulares que nun son del común parroquial. La manifestación de los dos poderes pue asoleyase con motivu de les dixebraes xuntes: asina les parroquiales faíense en díes mui contaos xeneralmente a la vera la ilesia llevada, munches vegaes, en tierra intermedia

³ La lleenda xustificalo falando d'un antigua quema que se produxo en pueblu y qu'obligó a delles cases quemaes a camudar de siti.

ente pueblos distintos;⁴ la *xunta* de vecinos del pueblu, en sen contrariu, namái aconceya a los pertenencientes a un pueblu, cola totalidá de barrios y caseeríos nél inxertos. Esa xunta en dellos pueblos pue llamase la *sis*a porque ente les sos potestaes taba la de facer determinaos gravámenes.⁵ Los poderes de la xunta parroquial y de vecinos variaron a lo llargo'l tiempu y quedaren peramenorgaos de magar s'afitó'l poder centralista del Estáu y particularmente del franquismu. Nos tiempos de los que yo puedo dar cuenta de la tradición vivida (falamos de la segunda metade del pasáu sieglu) al frente de la xunta de vecinos había un «alcalde de barriu» escoyíu pol alcalde del conceyu (de nomamientu direutu de l'Alministración estatal) a la qu'informaba de les decisiones d'arriba; los poderes de la xunta restrinxíense a l'alministración de les tierres, pastos o montes comunes y a la igua de caminos en réxime d'estaferia.

Sabemos que'l güei Conceyu de Teberga formóse hestóricamente axuntando cuatro conceyos anteriores qu'asistíen a la Xunta Xeneral del Principáu d'Asturies, los de *Valdesantibanes* (cola cabeza en Santianes), *Valdecarzana* (cola cabeza en La Plaza), *Valdesampedru* (cola cabeza en San Salvador). Tamién el d'*El Privilexu* onde s'inxeríen los pueblos de Parmu (cabeza), La Vila y La Focicha. Aparentemente los tres primeros conceyos coincidíen cola realidá xeográfica darréu que tres fondos valles del mesmu nome con-

⁴ Entiéndese asina la bayura de lleendes texíes perdayuri sobre los orixenes d'una ilesia o d'otra; con muncha frecuencia un «milagru» fechu pol patrón veneráu na parroquia camudaba'l primitivu llugar d'asentamientu; el santu, lóxicamente, nun podía favorecer más a unos qu'a otros. Por exemplu la ilesia de la Virxen del Cébranu, según la tradición, queríen los vecinos de Berrueñu facela en La Bocada y los de Carrea en Carrea. Pero por más qu'entamaben los trabayos nun sitiú, al otru día la piedra y los materiales apaecíen nel llugar onde llueu se fixo la fábrica definitiva. Yera, ensin dulda, la voluntá de la santa la que movió a los parroquianos a la solución de compromisu que güei s'observa pues el santuariu nun ta nin en La Bocada (sedría favorecer a los de Berrueñu) nin nel pueblu Carrea sinón nun terrén ente los dos pueblos anque más cerca de Carrea.

⁵ En Sorvil.la, por exemplu, hai una cuesta que llamen *La Cuesta la Sisa*, a la vera mesma del llugar onde s'aconceyaben los vecinos en xunta.

figuren la realidá tebergana; sin embargo tien que s'alvertir que'l conceyu de Valdecarzana inxería non solo los pueblos que van d'Enragu a Vil.lanueva sinón mesmamente los más altos d'Urria y Taxa que güei, a xulgar pel trazáu modernu de les carreteres, podríen considerase de Valdesantibanes. Al marxe de lo dicho tamién a lo llargo de la hestoria debieron dase dalgunes agrupaciones intermedies más o menos coxunturales como fairía ver la existencia de lo que l'alministración denomina «entidaes alministratives menores» dotaes d'una xunta alministrativa propia; un exemplu pue ser el de les parroquies de Barriu (qu'inxer los pueblos de Barriu y Cuña) y Torce, que tien plasmación nel nome unitariu de *La Somoza*.

LES LLENDES ENTE CONCEYOS Y PARROQUIES

El Conceyu de Teberga dixébrase d'otros del mesmu mou qu'una parroquia estrémase d'otres atendiendo a criterios, xeneralmente, de calter hestóricu. Delles vegaes la dixebra ye perclara pero, dacuando, discútese entá güei, como debió pasar a lo llargo'l tiempu, un determináu aspeutu.⁶ La materialización de la dixebra pue facese, como veremos llueu, de diverses maneres pero, lo mesmo ente los conceyos qu'ente les parroquies, cuando la llende pasa per terrenos del común, suel dase una fastera o tierra de naide, llamada *facería*, que puen disfrutar los vecinos d'una y otra demarcación siempre que'l ganáu apuerte ellí ensin afalalo naide, esto ye, por propia voluntá. Si'l ganáu trespasa la *facería*, el *mesqueiru* ('guarda del común, por puya del cargu ente los vecinos') ta capacitáu pa *prindalo* y trancalo nel *corral conceichu*.

⁶ Dellos mapes son un contramodelu de lo que tien que facese porque, testonamente, tresmiten mal los datos tracamundiaos de les copies anteriores que siguen; asína, y ye namái un exemplu, la dixebra oriental de Teberga (con Quirós) en Sobia ha pasar per *El Cantu la Xunta* y non per *La Veiga d'Afuera* nin per *El Picu la Siel.la* como dacuando conseñen.

LA ORGANIZACIÓN DEL ESPACIU NON HABITÁU

El terrén destináu a l'habitación humana en Teberga tien una proporción mui curtia en comparanza cola totalidá de la tierra. El pueblu o llugar dotóse a lo llargo'l tiempu de toa una riestra de servicios comunes, anque dellos puen ser d'esplotación privada, que van dende les vías de comunicación (*caleichas*), fasta l'aprovechamientu del agua (*fontes y fontanes, presas y regueiros*), pasando per otros empobinaos a la guarda, esplotación y ellaboración de los productos (*molín, rabil, pisón, batán, llagar, potru, fragua, hurru o panera, palombar, bodega, corte, pachar*), a la distraición (*bolera, tabierna o chigre*) o a la relixón y a la romería (*ilesia, cementeriu, campal*). De toes maneres ello ye un espaciu mui reducíu en rellación a la ocupación y colonización de la totalidá del territoriu. De xuru que les tases de población altes de dómines pasaes aconsejaron una fonda esplotación de les virtualidaes agrícolas y ganaderes (y más moderadamente mineres) de toles tierres teberganes.

Pero a la hora de facer un análisis pormenorizáu d'esas tierres quiciabes resulte d'interés trazar dalgún exe estremador que resulte amañosu. Nesi sen entiendo que l'exe que da cuenta del tipu de propiedá de la tierra ye un bon encontu pa poder afondar na conocencia organizativa. Asina en Teberga asistimos a tres tipos de tierres según la so pertenencia:

a) *De propiedá común*

Ye aquello de titularidá institucional sía estatal o local. Cinca en xeneral a peramplios terrenos, los más alloñaos de los llugares, dedicaos a pastu y, en muncha menor midida, a madera. A los pastos más altos dáse-yos el nome de *brañas* o *puertos* y, de branu sobre too, acueyen vaques; tamién reciella (oveyes, cabres) y, en dómines pasaes, gochos. El ganáu caballar pue pasar nellos les llargues temporaes del iviernu; de la primavera a la seronda los vaqueiros de los

pueblos diben *brañar*, esto ye, a atender el ganáu y a mucir; munchos dormíen na cabana o nel cabanón de que disponíen en pueru y baxaben al otru día pal pueblu col lleche. El *cabanón* (tamién los *corros*)⁷ xunto cola *corralada* o *corral* circular qu'arrodia yera la única propiedá privada posible en Sobia y en Los Fuexos, por citar los puertos que meyor conozo, pero tenía se namái l'usufructu non la so escriturización privada. En delles brañes, asina en Marabiu, dábase tamién la propiedá común del pueru pero los meyores espacios apaecíen zarraos de prau como posesión de dellos particulares. La toponimia fai ver que'l términu *braña* aplicóse tamién a pastos más baxos anque daqué alloñaos polo que debió de tener un vieyu significáu non solo de 'pastos de branu' sinón tamién de 'mayada'. Hai testimonios hestóricos y alcordanza na tradición oral de que la pación de los puertos o los pastos de los mesmos podía vendese o comprase según les necesidaes aconseyaeren. Asina yerbes de La Mesa y de Funfría paez que se vendíen de branu a veces d'oveyes extremeñas. En Monteciel.la, por exemplu, entá s'acuerden de que compraben los derechos de pastu na braña de Mengoyu, en tierres de Quirós onde brañaron un tiempu. Los vaqueiros o brañeiros podíen pautar les épocas de disfrute del pastu (por exemplu zarrando una parte del terrén n'abertal un tiempu p'abrilu más serondamente) siguiendo xeneralmente criterios que miraben pol meyor aprovechamientu.

Asina dellos terrenos comunes teníaen épocas del añu en que s'acotaben (*coutaban*) o se poníen *a coutu*. Con ello atendíase a la necesidá de da-yos un tiempu de descansu pa qu'echaren pación:

⁷ Xeneralmente los *cabanones* tienen un aspeutu esternu asemeyáu a les cortes y como tales suelen emplegase. Los vaqueiros o brañeiros duermen nel payar del cabanón o nun espaciu pequeñu a la vera del cabanón que ye propiamente la *cabana*. Les brañes asitiaes nel cordal de La Mesa, na llende de Teberga con Somiedu presenten *cabanones de teitu*, de gran personalidá arquiteutónica, llamaos asina por tener el techu (*teitu* na variedá somedana de la llingua) de piornu o gromos. Los *corros* resérvense pa los xatos (o gochos). Son circulares y el techu, en forma de conu, ye de tapinos xeneralmente.

ello obligaba a pautase los vecinos nes feches de *coutar* (que xeneralmente llevaba darréu la obligación d'iguar zarros, sebes y portielles) y de *derromper* o abrir los terrenos nel momentu afayadizu pa entrada d'animales. Hai topónimos del tipu *Coutu* que sofiten el vieyu usu del términu pero güei ye más xeneral el de *mortera*. Una mortera ye un *coutu* tamién en terrenos alloñaos y del común y que se zarra una bona parte del añu. Na mio opinión el nome débese a que na mentalidá popular esos terrenos, al nun se poder aprovechar indefinidamente, hai un tiempu en que tán *muertos* hasta que se fai posible'l so disfrute gracies a la *derrota* (lliteralmente rompedura de la portiella d'entrada) o abertura de sendes pa la llibre entrada d'animales. Delles morteres podíen reservase pa funciones particulares d'interés de los pueblos; asina dalgunes conócense col nome de *bueizuna* o *güeiriza* (términos que caltién la fala y la toponimia) porque ellí llevaben a pastar los gües capaos (en dalgunos sitios tamién burros⁸ capaos) porque consideraben que nun teníen que pacer coles femes darréu que, montándoles, diben a la escontra de lo qu'una bona hixene aconsejaba.

Del común foi tamién otru tipu de terrenos destinaos a carbayos, esto ye, *carbacheos* o *carbachales* o *carbachedales*. Ye lo que llamen una *devesa*. La toponimia caltién el recuerdu de dellos llugares asina denomaos pero güei puen ser propiedá privada. En dalgún casu, como en Fresnéu, la *devesa* paez recordar el vieyu sentíu de 'llugar prohibíu, defendíu' pues el carbayéu dependía de la xunta alministrativa del pueblu que decidía cuándo cortar la madera y, al empar, llevaba parte de los beneficios. Talmente paez que la *devesa* foi una reserva de bona madera que se guardaba pa necesidaes perentories o, quiciabes, pa dalguna contribución especial. Otros terrenos de ruina calidá yeren *las grandas* (al terrén de la so cuali-

⁸ En Teberga, como en bona parte del país, la espresión *burru/burra* traduz la castellana *caballu/yegua*. En sen contrariu *pol.lín/pol.lina* (= *borricu/borrica*) son l'equivalente al castellán *asno/asna* (= *burro/burra*).

dá dáben-y el nome de *grandizu*) onde s'alcontraba dalgo de pastu y, según l'altitú, dacuando podíen medrar daqué rebol.los y carbayos. Xeneralmente la granda yera tamién del común y la madera aprovechábenlo los vecinos sobre too pa lleña; pero tamién tamién echaben manu del felechu y otres especies vexetales pa rozu o estru con que se mullíen llueu les cortes. Güei pervése tamién que los pueblos debieron vender en dalguna ocasión esos terrenos del común pues delles de les grandes agora son propiedá privada lo mesmo que dalgunes devezes.

b) *De propiedá privada*

Los terrenos más cerca'l pueblu en bona midida son de propiedá privada como se fai ver per muñones o bien per zarros o sebes, paredes o varganales. Dixebamos dos tipos de terrenos especialmente: les tierras dedicaes a llabranza y los praos. Ente les primeres estrémase de mano ente *tierras* (de secanu) y *güertas* (con daqué regadíu y a la vera casa). La güerta dixébrase del *güertu* pol menor tamañu d'ésti. La *tierra* estrémase d'una *para* o *paraxa* porque éstes son más pequeñes. Les tierras, n'abondos casos, van llamase según el tipu de producción a que más se reservaron (y que toponimia alcontramos con nomes como *Panizales*, *Ordiales*, *L.linares*, etc.) anque dacuando apaecen con otres denomaciones xenériques. La necesidá d'aprovechar dafechu la tierra empobinó a dos práutiques, per una parte a semar entremeciendo dellos productos (asina calabazones y garbanzos ente'l maíz) pero sobre too, a alternar añalmente les simientes. Yo nun conocí'l *barbechu* anque l'estudiu toponímicu fainos ver que nun debió desconocese en vieyes dómines.

Los praos individualícense pel zarru que ye lo que los destrema de la *pradería* o terrenu de peramplies estensiones dedicaes a pastu o a producción de yerba y onde la dixebra de la propiedá n'abertal faise munches vegaes gracias a muñones. A cada una de les estayes individuales d'una pradería dáse-y el nome de *campa* y tamién

ye posible sentir *tempa*.⁹ Al prau de mala calidá debió a lo ribayoso del terrén dáse-y el nome de *pascón*.

Na metada del pasáu sieglu xx les tierres dedicaes a semar, xeneralmente les más próximes a la casa, ocupaben cuasimente tantu espaciu como lo que dexaben pa prau, dando un calter particular al paisaxe. Pero ello camudó dafechu unos años dempués al dexase la mayoría de les tierres pa prau. Ello pasó cuando la demanda de lleche poles centrales y la xeneralización del comerciu de productos económicos de consumu diariu, favoreció que s'echare a un llau la llabranza del país en beneficiu del entós munchu más rentable negociu llecheru. D'unos venti años a esta parte, la entrada perdesfavorable p'Asturies na Comunidá Europea y l'afondamientu de la crisis de la minería llevó a la baxa pergrave de los precios del lleche polo que'l paisanu (qu'en bona midida sofítaba parte de los sos ingresos na minería) viose obligáu a un nuevu abandonu de la vida tradicional fuxendo a la ciudá y faciendo, al empar, que per muchos terrenos de pradería s'abandonaren al monte.

Otru tipu de terrenos, xeneralmente de más curtiu interés ganaderu y agrícola, pero tamién de propiedá individual, son los montes dedicaos a arboláu. Al marxe de que les finques pueden ser más o menos xeneroses na presencia de determinaes especies que güei nun faen conxuntu (*cerezales, guindales, ablanales, noceos, perales, pescales, cadapanales, fresnos, álamos, umeiros, plárganos, llameras*, etc.), el terrén plantao de castañales resulta una esceición darréu que se dixebra en muchos *castañeos* privaos, a vegaes conocíos pel nome del so dueñu. Los castañeos pueblen bona parte de les tierres más avesíes del conceyu y xugaron un papel perimportante na vida tradicional como resistentes a les quemes y productores de perbona madera indispensable pa la fechura d'horros y cases; les cas-

⁹ Cenciellamente porque perteneciendo a un conxuntu de *suertes*, xeneralmente debíes a una partición, yeren disfrutaes a *tiempos*, esto ye, rotatoriamente, p'atender meyor a la más xusta distribución de los beneficios.

tañes xugaron un bon papel na dieta tradicional y collaboraron per-muncho na bona calidá de la nombrada cabaña porcina de Teberga. Recuerdu de vieyos usos comunales namás queden nel fechu de poder andar a la gueta o *pañar* pela mañana, cualquier persona, les castañes cayíes de la castañal col aire de la nueche anterior. Plantaciones d'árboles d'importancia son tamién les de mazanales dando llugar a la formación de pumaraes (*pumaradas*) d'interés tradicional na fabricación de la sidra en llagares artesanos. Naide nestos díes planta viñes y namái de ralo en ralo puen vese dalgunes uves nes poques parres de l'antoxana de dalguna casa. De toes maneres sí hai recuerdu toponímicu d'esti vieyu cultivu y el Llibru del Codu de San Pedru de La Plaza ufre abondos exemplos medievales d'ufiertes de particulares a la ilesia realizaes en vinu producío ellí y controlao pola *cabra* o *cabrera*, medida canónica del conceyu. Tradicionalmente, el nuesu foi un conceyu de bedules; tamién de fayes como entá dexen ver los fayeos o faedales que pueblen les tierres altes, percima de los castañeos, y que son de propiedá comunal. Na época moderna hubo tamién dalgún intentu de xeneralizar otres especies forasteres como pinos y ocalitos pero talmente paez que nun cuayó muncho la inicitiva a xulgar pelos pocos pinales y ocalitales que s'observen.

c) *De propiedá mesta*

Ente los dos estremos solliñaos en a) y b) hemos referinos necesariamente a un tercer tipu de posesión del terrén qu'equí denomamos de propiedá mesta por tener como nodiu d'aunión el fechu de ser terrenos (praos o tierres) que participen de los trazos de la propiedá común y de la privada. Per un llau hai delles *morteres* onde'l terrenu estrémase en campos (*campas*) de pertenencia privada; nel mesmu sen, cerca de los pueblos hai abondos terrenos dedicaos a la llabranza llamaos *cortinales* o *cortinas* onde'l terrén llabrao individualízase tamién nuna dixebrá en tierres privaes concretes llamaes

según particulares circunstancias, amás de *tierras, paras, paraxas, estaxas, cuadros, lotes*. El puntu común a estes morteres y cortinales ye'l de que la propiedá privada de les estayes individuales vese sometida a delles regulaciones del conxuntu de los vecinos que s'apauten n'aspeutos tales como feches de derechu de pasu (que puede ser andando con una fectoria al llombu o bien con posibilidá d'acompañase d'un mediu de tresporte) o aquelles qu'obliguen a abrir les finques al pasu de restroxos al ganáu de la totalidá de los vecinos. En dalguna midida los terrenos dedicaos a árboles frutales participen tamién de vieyes reglamentaciones y usos que dan a entender esi mesmu pasu de la propiedá comunal a la privada; asina han entendese delles práu-tiques que cinquen a los castañeos, como se dixo, onde toos puen aprovechar la cayida de les castañes valtaes de nueche pol aire, o a la fruta llibremente cayío de dalgunos árboles. Nesi mesmu sen habría entendese tola reglamentación que dexa llugar a que los árboles puen tener propietariu distintu del del prau onde crecen, lo que lleva darréu sometimientu a delles servidumes d'interés consuetudinariu.

Esti tipu de propiedá mestu, qu'entá tien manifestaciones nos nuestos díes, supón un aspeutu perinteresante, y en bona midida orixinal, del derechu consuetudinariu asturianu pero, al empar, dexa abrir un bon capítulo d'estudiu a quien quiera afondar nes pautes siguies nel país dende una vieya dómina de presumible colectivismu agrariu y ganaderu a un estadiu de propiedá privada más cerca nel tiempu. Talmente da la impresión que de magar el so asitiamentu humanu en caseríos y pueblos l'home llucha de continuo por dos realidaes poles que nagua: d'un llau por llograr siempre nuevos espacios aprovechables; d'otru por algamar la posesión individual de tierres que son del común.

La llucha cola naturaleza

En bona midida toa una llarga riestra de terrenos güei aprovechables débense al fechu de ganalos al monte. El *monte*, entien-

den los nuegos paisanos, non sólo ye l'arboláu que se denoma según la especie xenerada (castañéu, fayéu, carbachéu, etc.) sinón tou terrén *bravu* qu'entá nun ye aprovechable. Poro, el monte pue *desmontase* pa facelo útil o *mansu* pero esi procesu pue llevase alantre gracias a *cavalo* o a otros métodos que favorecen la so explotación agrícola o ganadera. Difícilmente los terrenos llamaos *ermos* o *ermosos*, *calvos* o *pelaos* merecerán trabayu dalgún dau'l so curtiu valir pola falta de vexetación o tapín pero sí otros munchos anque lleve muncha xera la so igua.

Quiciabes el métodu más vieyu de ganar nuevos terrenos a la naturaleza, entá calteníu polos nuegos paisanos, sí'l de les quemes. La toponimia recuerda esa práutica gracias a llugares que se llamen *Bus(tu)*, *Bustiel.lu*, *Borrónada*, *Queimada*, *Usl.lada*, etc. De toes maneres otres posibilidaes son propiamente les que combinen la quema col desmonte de la vexetación o la tierra brava. Asina hai tierres que se llograron cavando como les conocíes como *El Caváu*, *Las Cavadas*. Tamién *El Foscón* debió al color del terrén desmontao. Otres rozando o llimpiando dando nome a lo que güei llamamos *El Rozu*, *La Roza*, *Rozadas*... A vegaes el llugar llámase *anováu* porque se fai de nueves el so aprovechamientu. En dalguna ocasión pue conocese l'antigüedad mayor o menor de la colonización de la tierra pel nome cuayáu toponímicamente. D'esi mou los llugares llamaos *Viechos* suelen tar más cerca del pueblu que los que porten un primitivu axetivu *Nuevu*, *Nueva* o mesmamente *Noval*, *Novalés*.

La llucha pola apropiación de la tierra

El nuevu terrenu útil suel debese a la iniciativa privada d'un vecín. Nesti casu fadrá los posibles por afitar la so propiedá sobro lo desmontao. El so apoderamientu entá se fai acorrandu'l terrén, esto ye, faciendo una *corrada* que güei podrá caltener mentanto naide lo reclame énte l'autoridá competente pero, n'otres dómines más abondoses en población, había una reglamentación que restrinxía les posi-

bilidades d'usufructu a períodos de cuatro o cinco años. Un descuidu de los vecinos o de les autoridaes, ye verdá, siempre dexaba la puerta entornada a l'apropiación definitiva y privada del terrén enantes comunal. Lo privao, como nel restu de les propiedaes, notaríase gracies a los muñones, zarros, varganales o varganaces, sebes, etc. con que se llendare la posesión según el llugar del so asitiamentu.

El bon aprovechamientu de la tierra, de toes maneres, fora comunal, privada o mesta, esixía unes vías de comunicación afayadices, más entá nun país onde la xeografía punxo tantes torgues pa la bona circulación. Ello llevó a una institución de gran puxu y afitamientu conocida col nome d'*estaferia*. Un día a la selmana, orixinariamente'l viernes como da anuncia'l mesmu nome (*s*)*exta feria*, cada casa debía mandar un representante que s'axuntaba a los demás vecinos, baxo pena de multa, pa iguar los caminos que se consideraren de más interés pal común. Xeneralmente cada casa tenía reservaos los tayos correspondientes aunque esto non siempre se respetaba. Ente los caminos yera normal que s'atendiere de mano a los más importantes, el *camín real*, pero tamién a otros secundarios llamaos xeneralmente *caminos*, aunque con una rica terminoloxía secundaria según les característiques particulares y trechos.¹⁰

¹⁰ La repercusión de la terminoloxía de la organización del espaciu agrariu en toponimia pue vese nel artículu citáu na nota 1. Tamién nel mio *Pueblos Asturianos: El porqué de sus nombres*. Xixón, Alborá Llibros, 2000, 2ª.